

Velká evropská témata

Fabrice Fries: Velké evropské rozpravy. HZ Editio, s. r. o., Praha 1998, 369 stran, ISBN 80-86009-23-9.

Velké evropské rozpravy, český překlad knihy *Les grands débats européens* (Editions du Seuil, Paris 1995) autora Fabrice Frieše, blízkého spolupracovníka bývalého předsedy Evropské komise Jacquese Delorse, vyšly těsně po čtyřicátém výročí uzavření Římské smlouvy, která se stala základem vzniku dnešní Evropské unie.

Friesovo dílo je kromě úvodu a závěru rozděleno do šestnácti kapitol a je doplněno rejstříkem a seznamem zkratk. České vydání je opatřeno kvalifikovanou *předmluvou prof. Antonína Brůžka* z Vysoké školy ekonomické. Jak uvádí prof. Brůžek, třebaže od francouzského vydání této publikace uplynuly již tři roky a některá z autorových konstatování byla již vývojem překonána, je možné říci, že svým obsahovým zaměřením v širokém spektru témat a hloubkou analýzy přináší kniha velké množství poznatků o utváření nové Evropy, jež zůstávají stále velmi aktuální.

Kniha je svým pojetím určena především pro čtenáře z členských států Evropské unie, jichž se většina diskutovaných problémů bezprostředně týká. Proto mohou mnohé informace českému čtenáři připadat nezajímavé, obtížně pochopitelné, nebo dokonce irelevantní. Avšak vzhledem k tomu, že se Česká republika uchází o vstup do Evropské unie a že si její vláda vytkla ambiciózní, byť pouze pracovní cíl – vstoupit do Unie již v roce 2003 –, je třeba, aby se alespoň odborná veřejnost začala podrobněji zajímat o problémy, o nichž se v současnosti v Evropské unii detailně diskutuje a které se postupně řeší.

Friesova kniha je tedy vhodná především pro náročnější zájemce o problematiku evropské integrace, u nichž se předpokládá, že jsou již alespoň v hrubých rysech seznámeni s historií Evropských společenství, se současnou strukturou a s fungováním jednotlivých institucí Evropské unie i s jejich vzájemnými vazbami. Autorovi šlo především o prohloubení této znalosti, o upozornění na řadu sporných záležitostí a o formulaci řady podstatných otázek, na něž je třeba hledat odpovědi.

V posledních letech prodělává Evropská unie některé velmi podstatné změny, na něž se musejí připravovat i asociované země, zejména ty, které mají naději vstoupit do Evropské unie již v první vlně. Často se v této souvislosti hovoří o rozjetém vlaku či o pohyblivém cíli. I Fabrice Fries v úvodu své knihy připouští, že již dnes lze říci, že tvář Evropy v roce 2005 bude mít s její dnešní podobou pramálo společného. Možná, že zrovna toto tvrzení je příliš silné, ale některé změny, jako je např. zavedení jednotné měny či rozšíření Evropské unie o některé bývalé členy RVHP, jsou opravdu zásadního charakteru.

První kapitola recenzované knihy je věnována *rozhodovacímu procesu v Evropské unii*. S tím úzce souvisí i téma následující kapitoly *o institucionálních perspektivách Evropské unie*. Jasně se ukázalo, že to, co bylo plně funkční a postačující pro původní Společenství šesti zemí, je problematické pro Unii patnácti zemí, neřkuli pro Evropskou unii o pětadvaceti či třiceti, popřípadě i více členech. Díky právě zvyšujícímu se počtu členů se proces rozhodování stává stále těžkopádnějším a pomalejším. Proto je třeba omezit princip jednomyslného hlasování a podpořit hlasování kvalifikovanou či prostou většinou a současně učinit proces rozhodování průhlednějším a čitelnějším. Proto je zároveň potřeba uskutečnit důslednou institucionální reformu. V opačném případě by totiž mohla být akceschopnost Unie oslabena do té míry, že by byla ohrožena samotná její další existence. Bez úspěšně provedené institucionální reformy není možné ani její další rozšíření. Právě to bylo hlavním tématem Mezivládní konference, která byla ukončena v roce 1997 v Amsterdamu.

Komplikovaný rozhodovací proces v Evropské unii se málokde tak negativně a současně zřetelně odráží jako ve *společné zahraniční a bezpečnostní politice*, jíž jsou věnovány další dvě kapitoly Friesovy knihy. Na základě Maastrichtské smlouvy se společná zahraniční a bezpečnostní politika stala druhým ze tří pilířů Evropské unie. Autor upozorňuje na dosa-
 vadní vratkost tohoto pilíře, pramenící především z nejednotnosti a z rozdílných národních zájmů. Jako odstrašující příklad uvádí šok způsobený jugoslávskou a rwandskou tragédií. Reakce členských států Evropské unie na tamní události rozhodně nebyla zářnou ukázkou evropské jednoty, rozhodnosti a akceschopnosti. Je možné souhlasit s autorovým názorem, že krize v obou oblastech odhalila nová očekávání od Evropské unie, avšak její hlas se postupně rozptýlil ve prospěch národních iniciativ a Unii se nepodařilo skrýt názorové rozdíly ve svých řadách.

Na začátku čtvrté kapitoly autor upozorňuje na to, že čtyřicet let po neúspěchu Evropského obranného společenství zůstává hledání evropské obranné identity dosud na pořadu dne. Můžeme se právem ptát, zda to bude právě Západoevropská unie, která se v dohledné budoucnosti stane jejím ztělesněním. Při odpovědi na tuto otázku se však projevují často až diametrálně odlišné zájmy jednotlivých zemí, z nichž pramení i rozdílné názory na budoucnost bezpečnostní architektury Evropy. Francie i Německo by zřejmě uvítaly splynutí Evropské unie a ZEU v jednu organizaci. Avšak „atlantistům“ (což je v první řadě Velká Británie, ale též Nizozemsko a Portugalsko) v době, kdy F. Fries psal svou práci, připadalo takové splynutí jako provokace vůči NATO. Současná Blairova vláda se však postupně v této otázce přibližuje pozicím Německa a Francie. Na závěr této kapitoly autor formuluje dvě zcela relevantní otázky: Jsou Evropané schopni společně přijmout výzvu ke stabilizaci našeho kontinentu bez americké přítomnosti? Je místo Ruska uvnitř nebo mimo evropský bezpečnostní systém? Dokud tyto otázky zůstanou bez odpovědi – jak správně uvádí F. Fries –, nebude možné hovořit o pravé racionalizaci evropské bezpečnostní architektury.

Další kapitoly recenzované knihy jsou věnovány *zahraničněobchodní politice, konkurenční politice, politice průmyslové soutěže, financování Unie a reformě zemědělské politiky*. Autor poukazuje na to, že skutečnou výzvou je konkurence jiných průmyslově vyspělých zemích na dynamických trzích. Ukazuje se, že ani tak silný ekonomický celek, jakým Evropská unie bezesporu je, nemůže podlehnout pocitům sebeuspokojení z dosažených úspěchů (zejména z vysokého životního standardu jejích obyvatel), ale musí se neustále snažit zvyšovat svou konkurenceschopnost na světových trzích, protože jinak se její pozice bude relativně zhoršovat. Již dnes totiž v některých technologiích zaostává za Spojenými státy a za Japonskem. Má-li i v budoucnu zůstat rovnocenným partnerem těchto dvou ekonomicky nejsilnějších zemí světa, bude muset revidovat své přístupy a pravidla ve všech pěti výše zmíněných oblastech.

Obzvláště bolestné bude řešení zemědělské politiky, jejíž radikální reforma se stala absolutně nezbytnou nejen z důvodu dalšího rozšíření Evropské unie, ale především kvůli své neudržitelnosti. Společná zemědělská politika je nesmírně drahá záležitost, na niž je určena téměř polovina výdajů ze společného rozpočtu Evropské unie, přestože podíl zemědělství na hrubém národním produktu v členských státech představuje v průměru jen 3 %. Friesova analýza společné zemědělské politiky jasně naznačuje, o jak složitou problematiku jde.

Desátá kapitola nazvaná *Evropa rozdílností a soudržností* reflektuje skutečnost, že Evropská unie ani zdaleka není homogenním celkem, a dokumentuje, jakým způsobem se s těmito rozdíly vyrovnává a jak bude muset v tomto ohledu reagovat na výzvu východního rozšíření. Jedenáctá kapitola – *Sociální Evropa* – zase ukazuje, že evropské integrační snahy nejsou jen politickým a ekonomickým procesem, ale mají i svou významnou sociální dimenzi. Objevení sociálního faktoru – jak píše autor – bylo dílem Evropy. A postupně se utvářel i tzv. evropský sociální model. Fries současně poukazuje na to, že tento model je dnes zpochybňován, protože je snadné postavit proti němu protimodel (rovněž evropský), poznamenaný množstvím dlouhodobě nezaměstnaných na našem kontinentu.

Následující kapitola je věnována tématu, které dnes hýbá celou Evropskou unií, a tím je *Hospodářská a měnová unie*. Tato kapitola naznačuje, že cesta k ní až dosud byla, stále je a pravděpodobně ještě bude dost obtížná. Doprovázela ji řada krizí, které autor podrobil kvalifikované analýze a vyvodil z nich i určitá poučení. Fries varuje, že nezvratnost procesu vytvoření Hospodářské a měnové unie v roce 1999 nesmí být zpochybněna a že Evropská unie nesmí tuto příležitost propásnout. Jinak prý hrozí, že bude nahrazena jinou formou, a to zónou marky po celé Evropě. Poslední vývoj však signalizuje, že se pravděpodobnost naplnění podobných obav zmenšila na minimum.

Třináctá kapitola – *Evropa volného pohybu, bezpečnosti a justice* – se soustřeďuje na třetí pilíř Evropské unie. Nejzajímavější částí čtrnácté kapitoly s názvem *Evropská patnáctka* jsou pak zkušenosti vyplývající z posledního rozšíření Evropské unie o tři státy – Švédsko, Finsko a Rakousko. Na tuto kapitolu pak navazuje kapitola o *vztahu Evropské unie a zemí střední a východní Evropy*. Poslední kapitola je věnována *vztahům Evropské unie s rozvojovými státy*.

Pro českého čtenáře je pochopitelně nejzajímavější patnáctá kapitola, která se zabývá *vztahy Evropské unie se středoevropskými a východoevropskými zeměmi*, mezi něž patří i pět zemí (Česká republika, Polsko, Maďarsko, Slovinsko a Estonsko), u nichž se očekává, že budou přijaty do Evropské unie v další vlně rozšiřování. Nová povolební situace na Slovensku by však mohla přispět k jeho připojení k této pětce.

Tato kapitola se zabývá nejen vztahy Evropské unie s deseti asociovanými zeměmi střední a východní Evropy, které podepsaly Evropské dohody, ale též se zbytkem postsovětského prostoru. Členské státy Evropské unie se shodly na tom, že se její budoucí východní hranice po rozšíření může maximálně shodovat s hranicemi pobaltských států. Zároveň jde však o to, aby Rusko nezískalo pocit, že je vyloučeno z Evropy. Autor tuto skutečnost charakterizuje stručně a jasně – s Evropou, ale nikoli v Evropě.

Pokud jde o země střední Evropy (včetně České republiky), Fabrice Fries jejich místo v Evropské unii vůbec nezpochybňuje. Je však třeba ještě mnohé udělat, a to jak ze strany asociovaných zemí, tak i ze strany Evropské unie. Poměrně velkou pozornost v této kapitole věnuje autor programům PHARE a TACIS, které pro východní Evropu představují určitou obdobu známého Marshallova plánu, jenž vydatně napomohl k poválečné obnově západní Evropy. Autor se pokouší o určitou komparaci a správně konstatuje, že podobné porovnání má své hranice už jen proto, že v roce 1947 šlo o rekonstrukci, zatímco v roce 1990 bylo třeba začít vysvětlováním mechanismu tržní ekonomiky a postupně jej vytvářet. Marshallův plán byla v první řadě pomoc ve formě darů, zatímco v současné době nepřesahuje tato forma 20 %. Největší část pomoci je přitom poskytována ve formě půjček za víceméně tržních podmínek.

V závěru recenzované práce se autor zabývá otázkou *Evropy budoucnosti* v nejobecnějších rysech a tuto úvahu koncentruje do otázky: *Strategie variabilní geometrie, nebo Evropa à la carte?* V této souvislosti dochází ke třem nejdůležitějším závěrům:

- 1) vícerychlostní proces je sice užitečná, ale nedostačující koncepce;
- 2) je třeba se vyhnout strategii à la carte;
- 3) pro Evropu je nevyhnutelný princip variabilní geometrie.

Friesova práce není pouhou deskripcí nejzávažnějších problémů evropské integrace, ale spíše snahou o postihu jejich nejpodstatnějších rysů. Její autor zároveň otevírá diskuzi, zamýšlí se nad přítomností i budoucností, a dokonce občas nabízí i určitá východiska a řešení. Do svého díla vnáší řadu hodnotících soudů. Vzhledem k tomu, že jde o člověka, který zná danou problematiku velmi podrobně, mají jeho subjektivní názory patřičnou váhu. To ovšem neznamená, že s řadou jeho postojů nelze polemizovat. U autora je třeba ocenit zejména kritický pohled na problémy spojené s integrací Evropy.